

Elítélték

Sinkó Ervin drámája a szabadkai Népszínház színpadán

Igazi nagy dráma nem minden évtizedben születik. Néha nemzedékek távoznak el anélkül, hogy az irodalomnak ebben a műfajában olyan művet alkotnának, amely nemcsak nevüket, hanem koruk nagy eseményeit és élményeit megörökítené. Igaz, nagy korok szülnek nagy embereket, hogy legyen valaki, aki az idő nagyságát művészi erővel megragadja és a jövőbe vetítse. Talán azért olyan fehér holló az igazi nagy dráma, mert nem minden emberöltő váltása hoz magával időben is nagy korszakot?! Ehhez több kell. Egy egész társadalom korfordulója, hogy igazán nagy élményekkel találkozassanak az emberek.

És ha az alkotók születése is a korrallal, a nagy idő eljövételével egybeesik, akkor születnek a halhatatlan alkotások.

Ezt mondja nekünk az irodalomtörténet is.

Itt van a mi jelenünk. Kortársként mondhatjuk, hogy nagy időket élünk és türelmetlenül várjuk az alkotókat, hogy művészi formába öntsék mindazt, ami körülöttünk és velünk történik. Ez a boldog türelmetlenség idézi elő bennünk azt az érzést, hogy ma nagyobb érdeklődéssel készülődik az ember a színházba is, ha eredeti bemutatóról van szó. Valahogy eseményében több ez, mint akár egy klasszikus mű vagy egy régebben ismert darab színrehozása. Titokban vagy inkább csak úgy magában vár valamit, ami a darab megszabott és szövegileg meghatározott cselekményén túlmutat. Nemcsak az előadás érdek, és nem csupán a darab köt le, hanem az a bensőséges ünnep is, amit egy hazai szerző művének színrehozatala jelent. Valóban, érdemes volt bepillantani a bemutató körüli napokban a város kultúréletébe. Megláthatta az ember, hogy a művészetnek van hatóereje és toborzó is. Mindenütt érezhető volt a várakozás, a készülődés. Általában az emberek nem azzal a megszokott arccal fogadták a bemutató hírért, mint egy másik — mondjuk — hasonló értékű darabnál, hanem egészen másképp. Ezúttal a mi alkotásunkról volt szó, arról, hogy miként állja ki a mű a próbát a színpadon.

Fokozta az érdeklődést a szerző jelenléte és drámájának témája is. Nem véletlen, hogy Sinkó Ervint úgy emlegetik, mint elsővonalbeli író. Valóban a legnevesebbek közé tartozik, művei mindkét nyelven eljutottak már az olvasóig s értékei nem ismeretlenek. Most jelentkezett először, mint színpadi szerző, nálunk magyarul a szabadkai Népszínház színpadán. Meg kell mondanunk, nem könnyű föladatra vállalkozott, amikor a művészi szemnek megfelelő távlatot még nem kapott zajgó politikai életből merítette színművének cselekményét. Sinkó Ervin, mint alkotóművész is forradalmár. Színművének előadásakor úgy éreztük, hogy forradalmár merészségével nyúlt a témához, egyik legidőszerűbb

politikai témához, amely minket érint s amelynek mi is e történelmi időkben kortársai vagyunk. A harcos író állít a színpadra néhány embert, akiket Moszkva gyalázatos eszközeiben nem válogató ellenforradalmi politikája árulásra ítelt. „Elítéltek“ ezek mindahányan, a halál fiai akiknek feje fölött Szergej Ivanovics, az NKVD tisztje tartja a pallózt. Vagy úgy cselekednek, ahogy Moszkva akarja s szolgálélekkel eltipornak minden szabadságjogot vagy úgy semmivé lesznek, mint Szergej Ivanovics kezében a szétmorzsolts virág, amely hullásában az élet kialakását jelenti. A Szovjetunió imperialista elnyomásában nem egy maréknyi ember vergődik hanem egy egész ország s kénytelenül még az a huszonkétéves fiatal jugoszláv kommunista is (Perics Ivó), aki időközben hivatalból került Magyarországra s abban a hiszemben élt ott, hogy szocialisták közötti testvéri viszonyra talál. De nem, mert a Szovjetunió ellenséges érdekei nem ezt követelték, hanem a marxizmus eszméinek, a legegységesebb emberi- és szabadságjogoknak a megtagadásával árulást követelt mindenkitől, aki csak Moszkva árnyékában él. Már pedig Moszkva árnyéka az NKVD csápjaival messzire elér: a Moszkvából hazatérő negyvenéves magyar kommunistából (Turi Pál) ellenforradalmárt csinál, a huszonnégyéves volt diáklányból, akit az öntudatos harc pártfunkcionáriussá nevelt egy kiábrándult és meghasonlott lelket, aki számára nem marad más hátra, mint elfordulni mindattól, amit és akit valaha szeretett és új utat keresni; és kiket nevelt a maga hátvédjének ez az információs politika? Bokázó alázatossággal tisztelő új „kommunistákat“, akik tegnap még horthysta katonatisztek, titkos tanácsos özevényei, névtelen úriemberek és szerencsétlen, kizsákmányolt kispolgárok voltak, de nekik az is „jól jött“, amit Rákosi adott mert tápot sejtetett a reményhez: hisz „mindez úgysem tarthat soká“... De a legnagyobb pálfordulást ez a terror Turi Pál hazatért magyar kommunistában idézte elő, aki annyira elvetemedett, hogy az NKVD parancsára ártatlan embereket kivégeztessen, megtagadja a jugoszláv kommunistához fűződő barátságát, eltapossa tanítványát és szerelmét, a fiatal Bori Máriát és amikor az NKVD jóvoltából ő is kutyaszorítóba kerül a szájába lő, hogy ne kelljen tovább várakoznia a számára előkészített golyóra.

Ennek a darabnak nyomásztó levegőjében és sötét hangulatában a Rajk-per előtti napokban kinek a jelenléte nyújtott emberséget és hitet, a megrendültekbe, hogy ha Budapesten nincs is, de nem messze Budapesttől, Jugoszláviában van szocialista szabadság és van hitet adó emberség is? Perics Ivó fiatal jugoszláv kommunista alakja ez az egyetlen fákllya a nagy sötétségben, aki hívőknek és hitetleneknek egyaránt megmutatja az utat, hogy merre van a szocialisták szabad hazája. Ezt a fényt a moszkvai sötétségben csak egyetlen egy ember látja meg, a fiatal Mária, aki tud hinni mert emberien érez és aki mer érezni, mert minden fenyegetés ellenére is többre becsüli a halállal övezett szabadságot, mint a szép szavakkal békésnek ígért szolgai áruló életet Mária ki is mondja: „ott van az igazság és ott van a szabadság, ahová Ívó tartozik — Tito Jugoszláviájában!“... De hiába mondja ezt és hiába vágyakozik el Budapest kibírhatatlan környezetéből, tovább kell szenvednie és viselnie a rá kimért sorsot, mert a Szevjetunió úgy akarja.

A dráma szerkezeti fölépítésében ez a cselekmény főbb jeleneteiben lenyűgözően érvényesült. A drámai sűrítés scenikai egységét és gördülékenységét leginkább a második fölvonásban kaptuk, mert az exozicció kissé hosszúra nyúlt s pár jelenettel később bontakozott ki, mint

ahogy azt a játék menete az alakrajzok határozottabb fölmutatásával megkövetelné. A cselekmény magva, amelyen keresztül a darab eszmeiségének is érvényre kell jutnia, Turi Pál—Bori Mária—Perics Ívó eszmei és érzelmi barátsága. Szövegben — a második fölvonásban ez kifejeződésre is jut, de magában a cselekményben nem érezzük teljes jelenvalóságát. Részben innen van az is, hogy Turi Pál alakja annyira összetett és annyira sokrétű, hogy a szereplő nem is tudhatta teljes egészében kibogozni.

A szöveggönyv olvasásakor — főleg a nagy dialógusokban — az ember szinte rádöbben: milyen nagy drámai mag rejlik ebben a cselekményben, amit a szerző helyenként egészen mesteri módon elénk hozott (olykor a láthatatlan szöveget is kiérezzük belőle s gondolatban utána írjuk a képzelt szavakat, mondatokat), utána meg fölindulva több történést várunk a monológizálás helyett. Én nem azt mondanám, hogy Sinkó elvétette vagy kifutottak kezéből a szálak s azokat igyekezett volna a kezek zárójelenetekkel összehozni, inkább azt: az „Elítéltek“ mondani valójához mértén ez a cselekmény szűknek bizonyul; Perics Ívó forradalmi alakja nem járja végig útját képzeletünk egén; Turi Pál az adott helyzetekben csak részben tud igazi arcával megmutatkozni, nem eléggé élő alak, inkább egy nyomorult politikai helyzet tolmácsolója, aki elmondja azt, amit élt vagy amit élnie kellene. Mária (kétségtelen, hogy a drámának legsikerültebben megformált alakja) szoborszerű, őszinte vallomás vagy elszánt harc helyett sokszor szónokol. Szergej Ivánovicsot és az Idősebb Nőt kivéve nagyrészt a többiekéről is (Miklós, özvegy Balászné), mindez elmondható.

Gazdag cselekményű darabbal könnyű a rendezőnek a dolga, ilyenkor viszont nehezebb, de a föladat előtte áll és Pataki László erre a föladatra komolyan vállalkozott. Régóta nem volt ilyen anyag a kezében, amikor ugyanolyan merészen kellett a szöveggönyvhöz nyulnia, mint amilyen merészen a szerző vette kezébe a tollat. A színpadon láttuk, hogy munkáját alapos darabelemzés előzte meg s helyenként annyira eredetinek bizonyult, hogy szakított is a régi formákkal. Bár mindvégig megtartotta volna ezt! Képszerkesztésében voltak ugyan túlzások is (Ívó letartóztatása, Turi és Anna Andrejevna jelenetének leegyszerűsített megoldása a másik véglet). ezek arra vallanak, hogy új megoldási formákat keresett, másutt viszont (a párt ülésének beállítását) megállapodott a szokványos rendezői eljárások használatával. Patakit úgy ismerjük, mint aki érdemes szöveggönyv alapján művészi emócióval dolgozik. Igaz, néha szabadjára engedi képzeletét, még azokkal a követelményekkel is szakít, amelyeket a szerző állít elébe a cselekménnyel vagy sajátos alakrajzaival, de azt is meg kell mondanunk, hogy ő, mint rendező ilyenkor nem vesz el és nem hallgat el semmit az alkotásból, hanem a mű mélyére hatol s olyan értékeket hoz föl, amelyek a szerzőben is az alkotás hevében, hangulatában pillanatnyi megérzések vagy meglátások voltak. Sinkó darabja nem egy ilyen mozzanatot rejteget s néha meglepődve láttuk, hogy Pataki milyen mesteri kézzel rátalált ezekre a röppenő hangulatokra. Annál érthetlenebbnek tűnt, hogy az egész drámának magas alaphangot adott s ezt e mértékvesztés után a harmadik fölvonásban már csak fölfokozott harsogás követhette. A magas hang legalább annyi hangsúlyt elnyel, mint a monotonia; kár volt ezt nem szem előtt tartani még akkor is, amikor a cselekmény látszólag a kitörések egész sorozatából áll. Pataki jól tudja, hogy a drámában mit jelent az alig hallható szöveg, a gesztus a sóhaj, az elfojtott hang, a halk sikoly vagy a tompa fölmordulás (Sánthának épp ez a legfőbb éré-

nye, tud halkán játszani), — miért engedte akkor szabadjára a két főszereplőt, hisz a második és a harmadik fölvonás nagy jelenetei olyan lehetőségeket tartalmaznak, amelyeket — ahogy maga a szerző is mondta — ezideig senki ki nem használt. Nem vigasztalásul, hanem az elismerés hangján mondjuk mégis: Pataki közel járt a drámai mélységekhez, csak még jobban meg kellett volna közelítenie. A darab gordiuszi csomója Turi Pál alakja: ha ezt meg tudja oldani a szerző s utána a rendező instrukciója alapján az alakító művész, egészen nagy drámai mű emelkedik ki előttünk. Ha itt Sinkót festőművészhez hasonlítom, akkor néhány erőteljes ecsetvonással hozta elénk ezt a tragikus alakot. Ezekben a vonásokban vannak határozott és határozatlan árnyalatok épp úgy, mint magában Turi Pál egyéniségében is az emberség és az embertelenség árnyalatai. Hol van e kettő között a határ? Hol szövődik egybe, hol válik szét s miben, mennyiben lesz úrrá az embertelenség az emberségen? A szerző elindította Turi Pált, de nem tárta föl már az expozícióban teljes egyéniségét, mert az magában a cselekményben bontakozik ki, csakhogy a cselekmény egyrésze nem a színen, hanem a színpalak mögött játszódik, Turinak egyik jelenetből a másikba magával kell hozni a vergődés változatait minden szörnyűségével és gyalázatával, hogy végül is a halálba rohanjon. Így, amit a szerző a közönségre bíz, nem biztos hogy eljut és elhat a közönségig, ha a rendező nem áll kettőjük közé közvetítőnek. Amennyi szépséget és mélységet elért Pataki Bori Mária alakjának megfogalmazásában, annyival maradt adós Turi Pál és Perics Ívó, a két ellentétes egyéniség kidolgozásában. Egyik esetben a leegyszerűsítés, a másik esetben a lírai elem túltengése takarta el a néző elől azt az igazi arcot, akit valójában látni akart a deszkákon a legforróbb jelenetek kellős közepén. Szergej Ivanovics, Bori Miklós özvegy Balázné, Anna Andrejevna és a többiek már jóval hitelesebbek, rajtuk érezzük Pataki kezét is és jellemrajzokban ideológiai értelmű és művészi megsejtéseit. Nem sok embert mozgatott a színpadon s mégis, sokszor teljesen be tudta tölteni az ürességtől tátongó szobákat. Nagyon nehéz barátságatlan, zord környezetet vonzóvá tenni és a pattanásig feszült érdeklődés középpontjába állítani. Ez sikerült Patakinak és ez az, amit legnagyobb elismerésként rendezői munkájáról mondhatunk.

Mindaz, amit a szerző alkotott és a szöveg nyomán a rendező velünk együtt, párhuzamosan vagy épp homlokegyenest ellenkezően elgondolt, a Népszínház kiemelkedő drámai erőinek tolmácsolásában került elénk. A színlap e részből biztató volt; sokat vártunk s megvalljuk részben többet kaptunk, részben jóval kevesebbet. Szigorú a mérték, amelyent a dráma műfaja és eszmei tartalma megkövetel. Nem lehet pusztá jelzőkkel egy-egy teljesítmény mellett elsietni csupán azért, hogy zsurnalisztaként kultüreseménynek regisztráljuk. Többről van szó és jelentőség-teljesebb dologról. Ha jól meggondoljuk: szellemi életünkre, színházi életünkre is kihát. Jó volt próbakőnek, alkotó és alakító művészek próbálták ki rajta erejüket a m á b a n, nem azzal, hogy klasszikus jambusokat szépen skandálnak s ajkukon zeng a költő ritmusa, nyelvezetének muzsikája, hanem azzal, hogy megmutatják és megszólaltatják az embert az embertelenségben.

K i s s Júlia már esztendőök óta járja ezeket a deszkákat, de olyan szerepben még soha nem juthatott szóhoz, ahol föltárhatta volna előttünk, őszintén, minden befízlázott séma vagy ellesett modorosság nélkül művészi képességeit. Most elkövetkezett az alkalom. Nagy szerep, drámai

alak: csaknem főszereplője a darabnak. Nem valami leegyszerűsített figura és nem is politikai képlet, hanem éppen az hogy harcra leány, aki a harcban, az áthatatos harcban emberré nőtt és kitörésében majd olyan kép lehet és lehetett, amilyenek Delacroix látta a nőket a barrikádokon. Kiss Júlia emberien játszott, alakja kimagasodott a sötét szürkeségből, szeme, tekintete, arca mind-mind arról beszélt nekünk, ami benne dül. Csak hangjával nem tudta ezt a remek némajátékot megfelelő mértékkel követni. Időelőtt kitört. A düh a panasz, a szenvedély, a fájdalom, a kétségbeesés sokszor egyetlen híron pendült, amit úgy hívnak, hogy dörgelem vagy még kevesebb színnel és tartalommal: kiabálás. Finom művészi megérzés kell ahhoz, hogy a nagy drámai feszültségek nehéz pillanataiban érezhetően különválasszuk a nüanszbeli érzés- és hangulatkülönbségeket és mindeniknek megfelelő helyen megfelelő formát adjunk. Ez kiforrottabb és sokkal gyakorlottabb művészeknek is kemény dió, sokszor olyannyira kemény, hogy a foguk is beletörik. Kiss Júlia itt számára még ismeretlen területekre érkezett s milyen nagy örömmel láttuk, hogy mégis — például a második fölvonás nagy jelenetében — milyen szépen futott végig ezen a skálán. De azt már nem igen tudta elhíttetni velünk, hogy első nagy szerelme voltaképpen Turi Pál volt, és eszményképe is, akitől az eszmei kiábrándultság szakította el és a szocialista eszméhez való hűség vitte olyannyira közel Perics Ivóhoz, hogy a régi szerelem helyett egy új szerelem ébredt és föltárult előtte a fejlődés egyetlen, igazi útja. Ezt kellett volna Kiss Juliának erőteljesebben megjátszania, hogy vele együtt éljük éjjel-nappal azokat a küzdelmeket, amelyeket Ivó meggyilkoltatása után egészen magára hagyatva vív. Mária hite és meggyőződése mégis győzedelmeskedni tudott. Eltaszította magától Turi Pált (ez jelentette annak halálát), aki Budapest fekete utcáiból már az egész világot sötétnek látja és az ő szájából halljuk Jugoszlávia második forradalmának nagy igazságát akkor, amikor az összeomlásból újjáéled és megtalálva a jövőbe vezető utat felénk tekint: „Nem igaz a sötét... Ivó azt mondta, hogy minden olyan világos...” Kiss Júlia igazán átélte amit mondott: ezt hozta ki a legszebben.

Szabó István már kiépítette a maga sajátos játéktípusát s nem egyszer láttuk nagyobb szerepek játékaának színpadravitelek, hogy termékeny képzeletében merész vállalkozási szellem is van újat eredetit hozni. A rendezőt is ezek az erények indíthatták arra, hogy Szabó Istvánnak adja a dráma legnehezebb szerepét. Az alakítóművész teljes sikerének elmaradását a fennebb említett fogyatékoságok már eleve indokoltá tették, de Szabó Istvánnak Turi Pál kettős életéből mégis sokkal többet kellett volna kihoznia és el is érthette volna, ha a dráma sorai között is olvas és nem csupán a szöveg verbális értelmezésére szorítkozik. Mi Turi Pált nem ilyennek képzeltük, hanem olyannak, aki a legsúlyosabb megrázkódtatásokat nemcsak tolmácsolja, de átéli is. Panasz, jajszava nem szabad, hogy nevetést váltson ki a közönségből de együttérzést se, hanem ítéletet. Mi elítéljük őt mert vesztébe rohan s ebben a zuhanásában árulóvá, embertelenné válik. Hiába is támad föl aztán már benne a kérdés: „Mit tettem én?...”, amikor elfordult Ivótól és odáig süllyedt, hogy Máriát is eltaszítja magától, eltaszította az életet is. Az elviselhetetlen kinokat megszüntető golyó akár előbb akár később — jöhet. Föl sem lehet itt sorolni az emberi érzések skáláját, amely e két véglet között áll, de nem is sorolhatjuk el, mert Szabó István nem vitte végig rajta Turi Pálját, hanem megjátszotta nekik az érzelmek eredőjéből megszületett állapotot s ennél fogva nem egy nézőben nyitott kérdés maradt: „mi volt az, ami Turi Pált a pusztulás ilyen sötét szakadé-

kába sodorta?“ Szabó Istvánnál is azt kifogásoljuk legjobban, amit Kiss Júliánál: magas hangon kezdte nagy jeleneteit s amikor a katharsis tetőfokára ért az előbb kimondott legmagasabb hangon már csak épp közölni tudta velünk, hogy számára egyetlen megtisztulás a halál. Kevesebb dinamikával, több érzéssel és főleg több szövegekőzti játékkal elmondhatta volna mindazt, amit átéltek és átélnek az informbírós Magyarországon az elítéltek.

Az árulásoknak, a halálos ellenforradalmi játékoknak e bűnös környezetében az igazi forradalmi eszme megtestesítője Perics Ivó, a huszonnégyes jugoszláv kommunista. Ha bele is csöppent, kívülről nézi ezt a sötét világot, s ha össze is omlik előtte a Szovjetunió legendás nagysága, ha szerte is foszlik a magyar kommunistákba vetett hite, ebből a halálgyűrűből mégis látja a tenyt, amely a határon túlról, hazája felől feléje árad. Keménykötésű, harcok forradalmár, nemcsak ahogy a darabból érezzük, hanem ahogy a valóságban ismerjük őket. Jól mondja Sinkó: a jugoszláv kommunistában van líraiság — mint ahogy minden nép szíve mélyén lírai lélek húzódik meg — de ez a líraiság soha nem múpátosszal buggyan ki belőle, hanem a szenvedély természetes hangján. Így Perics Ivóból is, jöllehet a rendező másképp látta és Szilágyi László is más vérmérséklettel és egészen más észjárással fogta fel. A jó maszkhöz az első fölvonásban egészen jó játék simult. Annyival nagyobb volt művészi élményünk öröme, hogy Szilágyi igen nehéz föladataát modorosság nélkül oldotta meg, csak meg a természetes emberi hanggal van baj. Ahol a szerző szóképeket használ, költői eszközökhöz nyul, hogy szavakban kifejezésre juttassa a végbemenő események nagyságát és rendkívüliségét — Szilágyi szaval. Emelt hangon, patétikus gesztusokkal, költői elragadtatással szárnyal, holott a forradalmárban nem mindig — s főleg a jelen esetben — nem olyan a tűz, ahogy az Szilágyi lelkében gyulladt ki. A költő a művészi eszközök hatóerejére épít, a forradalmár az emberi érzelmek spontán kirobbanására. Igaz, hogy itt Sinkó maga is segítségül hívta a költészetet, hisz Ivó egy-egy tirádája nem más, mint vers prózában, (ezt ragadta meg a rendező s ezt érvényesítette a színész), de mi a drámai cselekmény nyomán járunk a megmutatott darab életben s ott keressük Ivó hiteles alakját. A második fölvonás indokolt vagy indokolatlan kétségbeesése ugyanide vezethető vissza, és a búcsú nagy jelenetének hangulata is. Úgy gondolom, ha Szilágyi a mi társadalmi jelenvalóságunkból keresett volna magának mintaképet, akkor még közelebb került volna Perics Ivó alakjának életes tolmácsolásához.

Nem tudom, a figura megformálásáról vagy a színészi alakításról beszéljek előbb. Sinkó nehéz föladat elé állít, mert ebben mindkettő eredetien művészi alkotott. Az „Elítéltek“-ben van egy tiszt, aki a fölsőbb hatalom képviselőjében megtestesíti azt, akit képvisel. Ahol ő jelen van, jelen van a Szovjetunió a maga parancsuralmával, körmönfonságával és minden förtelmével. Szergej Ivanovics az NKVD tisztje, a nagy orosz eszme hordozója és Sztalin parancsának föltétel nélküli végrehajtója; a nagy gépezet egy fontos rúgója, egy központi erő, akiben összefutnak a szálak. S á n t h a Sándor föltétlen tehetséges alakításának köszönhetjük, hogy ebből az igen összetett alakból nem papírmásé figurát adott. Szergej Ivanovics orosz ember volt, hús-vér alak, akinek cselekedete a színpadon a valóság tükörképét adja. Ilyen megállapodott, egységes, sima játéktípus kellett ahhoz, hogy szavai ne keringjenek visszhangtalanul a levegőben, hanem a drámán keresztül megtalálják az utat a közönségig. Szergej nem egy személy itt, hanem egy egész ország, akinek nevében és küldetésében mindent eltapos. Könnyed játékossága és közvet-

lensége az álarc, amely mögött az NKVD monstuma áll, cselekszik és nem válogat az eszközökben. A terület meglehetősen sok lehetőséget nyújt ennél fogva lehetőséget a túlzásokra is. De itt túlzásokról nem beszélhetünk, noha a mértéktartás vonalát sem lehet határozottan meghúzni. A szerzői élményanyagot a rendezői koncepció alapján Sántha élő és ható játékra bontotta. Egy mosolya, kacaja vagy kézlegyintése sokszor többet jelentett, mint az utána következő szavak, amelyeket csak épp azért mondott, hogy mondjon valamit. Ha Sántha nem így fogja föl, a dráma legfontosabb eszmei mozzanata marad kiaknázatlanul. Csak az ő kivétele s tehetsége jeleníthette meg ennyire reálisan a drámai cselekmény egyik legfontosabb személyét.

A daraból még egy orosz arc néz felénk. Anna Andrejevna negyvenév körüli moszkvai asszony arca. Nem nagy szerep, de jelentősége helyes fölfogásban annyi, mint a többié. Juhász Anna játéka erre a szintre emelte. Benne volt az alakban az, amit a szerző is Anna Andrejevna-val mondani akart: az idegenség. Számára az a környezet, ahová Turi Pál hívta egy egészen más világ távoli ismeretlen és elviselhetetlen. Látszólag elviseli, mert házasságban erre kényszeríti, de nem férjéért Turi Pálért teszi, hanem ugyanazért a küldetésért, amelyért Szergej Ivanovics Budapestre került. Juhász Anna ezt egy pillanatig sem tévesztette szem elől. Együtt játszott partnerével s ezért természetes, hogy mértéke ott tört meg, ahol Turié is. Hévben és hangban partnerét követte, úgy, mint aki nem akar mögötte lemaradni. Erről Juhász Anna már nem tehetett, s maszkja jobb lett volna, ha negyvenen innen van s nem negyvenen túl.

A központi cselekménybe még három alak áll be (s utána persze a többiek) társadalmi háttérnek. A drámában a legkisebb szerep is fontos, nincs jelentéktelen föladat, amelynek megoldása megelégedhetne a pusztá dekórummal. Shakespeare a III. Richárdban több mint száz személyt mozgat s mindenik emberi arca fontos, itt nincsen több húsz szereplőnél: az előbbi hangsúly hatványozottan érvényes. A három alak, akikről szoltunk: Bori Miklós, a volt horthysta katonatiszt, Mária bátyja, özvegy Balázné, a titkos tanácsos volt felesége és az Idősebb nő, aki a jelen esetben a pesti kispolgárt testesíti meg. Nem kétséges, hogy igen nehéz föladat különböző típusok játékát a dráma alaphangjával és hangulatával egybehangolni úgy, hogy a típus mégis típus maradjon, de ha a rendező teljességre törekszik akkor ezt a követelményt sem szabad szem elől tévesztenie. Godányi Zoltán Bori Miklósa olyan bokázó, romlott úrifüü, amelyenre Horthy rendi-Magyarországa épült. Nyegle kretén, aki nem csak az undort hanem egyben a gyűlöletet is kiváltja a nézőből. Ám a dráma a groteskségben is drámai hangot követel s ha ezt átlépi a színész, nem azt adja, amit várnak tőle, mert a többitől egészen elüt. Úgy éreztük, hogy Godányi ezt a szigorú követelményt nem mindig tartotta szemelőtt, mert magával ragadta a játék, s olykor egészen idegen hangulattal (a satírikus vígjáték hangulatára gondolunk) belejátszott partnerének az egészen más szövegébe. Hasonló elvéléseket kell megállapítanunk Raczkó Ilonka széles gesztusaiban és teátrális beállítottságában. Ő szintén a vígjátékelemet engedte szabadjára s éppen ezért nem tudott olyan szuggesztíven hatni, mint ahogy azt a darab ebben a szerepben megkövetelte volna. Balázs Janka Idősebb nője közülök a leghitelesebb. Egyszerűen játszott egy olyan szürke embert, amilyennel a pesti bérpaloták vannak tele.

A fölszabadulás óta már láttunk a Népszínház színpadán egynehány eredeti bemutatót s mindig megértő lelkesedéssel ünnepeltük, mert az öröm és a taps magunknak is szólt. Sinkó Ervin drámája nemcsak értékben, de jelentőségében is több volt minden eddiginél. Témája a mi korunk s benne a mi második forradalmunk. Alkotói műve a legnehezebb műfajban erőteljes lépés a mai valóság megragadása felé, de ennél jóval több is (ha az első pillanatban mondjuk kevesebbnek is tűnik), mert az eszmei tartalom olyan hangsúlyt nyert benne, amilyennel el- eddig a mai színpadunkon nem igen találkoztunk. A nagyobb időbeni távlatot pótolja a forradalmi tűz, a formai tökélyt a bátor útkeresés, — többit a várakozóknak megadja benne Sinkó költőien szép nyelvezete.

L é v a y Endre